

Etnološka biblioteka

Knjiga 61

Urednik
Miroslav Niškanović

Recenzenti
prof. dr Saša Nedeljković
prof. dr Danijel Sinani

*Recenzentska komisija za etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

prof. dr Vesna Vučinić
prof. dr Dragana Antonijević
Dr Mladena Prelić, viši naučni saradnik

Uređivački odbor

Prof dr Mirjana Prošić-Dvornić (Northwood University Midland, SAD), prof. dr Ivan Kovačević (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), prof. dr Dušan Drljača, Beograd, prof. dr Mladen Šukalo (Filološki fakultet Univerziteta u Banja Luci, RS, BiH), prof. dr Bojan Žikić, docent (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), dr Petko Hristov (Etnografski institut s Muzej, BAN, Sofija, Bugarska), dr Mladena Prelić (Etnografski institut SANU, Beograd), dr Miroslava Lukić-Krstanović (Etnografski institut SANU, Beograd), prof. dr Dimitrije O. Golemović (Fakultet muzičke umetnosti, Beograd), dr Srđan Katić (Istorijski institut, Beograd).

Štampanje publikacije finansirano je iz sredstava
Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije

OGLEDI O JUGOSLOVENSKOM KULTURNOM NASLEĐU

Zbornik radova sa naučnog skupa
OKVIRI KONSTRUISANJA JUGOSLOVENSKOG
KULTURNOG NASLEĐA

Uredio
Ivan Kovačević

Beograd
2012

Naučni skup:

**OKVIRI KONSTRUISANJA JUGOSLOVENSKOG
KULTURNOG NASLEĐA**

Programski odbor:

Prof. dr Bojan Žikić, Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Filozofski fakultet u Beogradu (predsednik)

Prof. dr Ljubomir Dimić, Odeljenje za istoriju,
Filozofski fakultet u Beogradu

Dr Ljiljana Gavrilović, Etnografski institut SANU

Dr. Ljubomir Hristić, Institut društvenih nauka, Beograd

Prof. dr Ivan Kovačević, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Prof. dr. Lidija Merenik, Odeljenje za istoriju umetnosti,
Filozofski fakultet u Beogradu

Organizacioni odbor:

Prof. dr Miloš Milenković, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Prof. dr Vladimir Ribić, Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Filozofski fakultet u Beogradu

Ljubica Milosavljević, istraživač saradnik, Institut za
etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu
(sekretar)

Ovaj Zbornik predstavlja krajnji rezultat naučnog skupa pod naslovom "Okviri konstruisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa" održanog 8. devcembra 2011. godina na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Skup je realizovan u okviru projekta "Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa" Ministarstva kulture, informacija i informacionog društva Republike Srbije.

Namera organizatora ovog skupa, Odeljenja za etnologiju i etnologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta je bila da se otvori naučna rasprava o jugoslovenskom kulturnom nasleđu u prvoj godini realizacije projekta, da bi se u drugoj godini akcenat stavio na istraživanje konkretnih fenomena koji pripadaju tom nasleđu što bi omogućilo da se u poslednjoj godini projekta ponovo organizuje naučni skup koji bi rezimirao istraživanja i doneo određena mišljenja i preporuke o određenju jugoslovenskog kulturnog nasleđa.

U tom cilju Organizacioni odbor je pozvao istraživače iz više naučnih i kulturnih organizacija i jedinica da učestvuju na održanom skupu. Profesor Ivan Kovačević, rukovodilac projekta "Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa" Ministarstva kulture, informacija i informacionog društva Republike Srbije, je pozvan da održi plenarno predavanje u kome bi predstavio okvire definisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa kao polazište za dalja proučavanja i diskusiju u okviru samog naučnog skupa.

Organizacioni odbor je pozvao stručnjake iz više naučnih i kulturnih ustanova da uzmu učešće na ovom skupu i to: sa Odeljenja za Istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, sa Odeljenja za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta u Beogradu, sa Fakulteta za kulturu i medije Megatrend univerziteta Beograd, iz Etnografskog instituta SANU, iz Instituta društvenih nauka, iz Muzeja istorije Jugoslavije i iz Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Na skupu je, uz jedno plenarno predavanje, podneto i 11 naučnih saopštenja koji se ovim zbornikom predstavljaju naučnoj i široj javnosti.

Prof. dr Bojan Žikić
predsednik Organizacionog odbora

Марија Крстић

Институт за етнологију и антропологију

Филозофски факултет

Универзитет у Београду

marija.krstic@f.bg.ac.rs

Покрет несврстаних као југословенско наслеђе*

Апстракт После Другог светског рата, као комунистичка земља, Југославија је била у лошим односима са капиталистичким земљама Запада, док су југословенски-совјетски односи често долазили у кризе. С тим у вези, Југославија је морала да мења своју спољну политику. Сматрам да је Покрет несврстаности у Југославији представљао стратегију, не толико одржавања ван блокова, колико стратегију функционисања унутар оба блока док су југословенски заговорници идеје и Покрета несврстаности објашњавали припадност Покрету као нужност очувања југословенске посебности. С друге стране, Покрет несврстаности све чешће постаје предмет и савремене спољне политике Републике Србије. У српској политичкој јавности идеја несврстаности и при-

* Овај рад је настао на основу истраживања која су суфинансирана из пројекта Министарства културе РС: *Дефинисање југословенског културног наслеђа* и Министарства просвете и науке РС *Идентитетске политике Европске уније: Прилагођавање и примена у Републици Србији (177017)*.

падност Покрету несврстаних се сагледавају као важно југословенско наслеђе на које Србија, као највећа земља наследица СФРЈ има легитимно право. Такву стратешку политику пропагирања несврстаности као вида југословенског наслеђа у раду сагледавам као покушај остваривања интереса које заступа званична влада РС: улазак у ЕУ уз истовремено непризнавање независности Косова.

Кључне речи: несврстаност, Покрет несврстаних, југословенска посебност, југословенско наслеђе

Увод: Покрет и политика несврстаности

Политика несврстаности и антиблоковско опредељење се противе империјализму, неоколонијализму, расизму, политици силе и хегемонији (Тито 1981, 212)

Значај самог Покрета је из данашње перспективе двосмислен. Иако је својевремено СФР Југославија имала веома битну улогу у њему, као земља оснивач и дугогодишња чланица, данас се о самом Покрету ретко говори у јавности осим ако није у служби реактивирања фиктивног континуитета Републике Србије са СФР Југославијом ради добијања подршке земаља Покрета несврстаних против отцепљења Косова. С друге стране, сам Покрет је изгубио на међународној важности и улози у решавању светских проблема. У овом раду се осврћем на Покрет несврстаности да бих раз-

мотрила значај Покрета данас за савремену Србију. С тим у вези постављам питање, да ли се о Покрету може говорити као виду југословенског наслеђа на које Србија има право?

Покрет несврстаних је међународна организација која данас има 118 пуноправних чланова. Те земље чланице не припадају ниједном блоку, док су неке чланице регионалних економских групација као што су АСЕАН, Афричка унија, САРК (Јовић према Мишић 2009, 05).¹ Једина европска земља учесница је Белорусија. Међу 22 земље са статусом посматрача се налазе и Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора (Мишић 2008; Мишић 2009, 05).

Петрановић истиче да је Покрет несврстаности настао средином педесетих година као алтернатива страхотама нуклеарног наоружања и блоковској политици (Petranović 1998, 22). Циљеви Покрета су поштовања Повеље УН и осигурање суверенитета и националног интегритета земаља, борба против колонијализма и расизма и спречавање даљих сукоба у свету. Идеја о конференцијама и Покрету несврстаних настала је на "Петнаестом заседању Генералне скупштине Уједињених нација 1960. године, где су неангажоване земље први пут манифестовале решеност да се заложе за мирољубиво и правилно решавање међународних питања и да се не помире с тиме да се било ко неодговорно

¹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/950474/Nesvrstani+ponovo+u+Beogradu.html>

игра са судбином народа" (Tito 1981, 11-12). То, у ствари, значи да су се неангажоване земље ангажовале у циљу решавања светских проблема, односно, решавању својих проблема. Бројност неангажованих односно сиромашних и неразвијених земаља је одлучујући чинилац који им омогућава да могу да учествују у решавању своје судбине, под маском решавања питања од општег значаја за све. На конференцијама су разматрана питања могућности глобалног мира у свету, позив на опште разоружање, могућности мирољубиве конструктивне сарадње, проблем постојања колонијализма, разлике између економски слабо развијених и високоразвијених подручја света, мирољубива коегзистенција између држава са различитим унутрашњим друштвеним уређењем. Прва конференција шефова држава или влада несврстаних земаља је одржана у Београду 1961. године. Према речима председника СФР Југославије, Јосипа Броза Тита (Tito 1981, 11), конференције несврстаних потврђују бригу за судбину човечанства и жељу да се заједничким напорима изађе из светске кризе. На првој конференцији је учествовало дванаест азијско-афричких земаља и Југославија. На Десетој конференцији одржаној у Џакарти, у Индонезији 1992. године, суспендована је улога СФР Југославије у Покрету због оружаних сукоба и ратних злочина у Босни и Херцеговини (Damian-Lakićević 2000, 41), док је СР Југославија 2001. године добила статус посматрача у Покрету. На последње две конференције, одржаних у Хавани 2006. године и Шарм ел

Шеику 2009, Србија је учествовала као земља посматрач. Упркос томе што Југославија више не постоји, а Србија није више члан Покрета, у септембру 2011. године у Београду је на свечаној конференцији обележено пола века од прве конференције на којој је присуствовало око 700 дипломата из земаља ПНЗ, али и из региона и ЕУ (*Вечерње новости* 2011).

Током свог развоја и усаглашавања, Покрет несврстаности је дефинисао основне доктрине којих су чланице морале (и пре свега желеле) да се придржавају, од којих су међу најважнијим политика неангажовања и активна и мирољубива коегзистенција. Основни циљ политике неангажованости је очување мира и активна и мирољубива коегзистенција међу народима и државама. Та политика подразумева обавезу да се активно ради и бори за решавање постојећих проблема али искључује мешање у унутрашње системе других држава (Tito 1981, 81, 45). Идеје "неангажованости" и "активност" имају за циљ да оправдају активност несврстаних неангажовањем, односно, активност се оправдавала неутралношћу и представљала се, самим тим, непристрасном. С једне стране се тврдило да неће долазити до мешања у унутрашње послове других земаља а, с друге стране, принципи на којима почива активна коегзистенција директно су представљали уплитање у туђе унутрашње системе. Како наводи Тито, примена принципа коегзистенције треба да служи као помоћ неразвијеним земљама и последично за успостављање правилног и равноправног односа међу државама (Tito 1981,

86). У складу с тим произилази да су несврстани неупитно објективни јер су по правилу неангажовани, у смислу да не теже личним циљевима већ достизању идеала важећих за цело човечанство. "Ми ћемо бити срећни ако будемо успјели да својом објективном анализом данашњег стања у међународним односима, и својим конструктивним приједлозима, допринесемо побољшању међународне ситуације" (Тито 1981, 22). У овом случају, објективност је врлина која се постиже непристрасношћу, односно жељом да свима буде добро и да влада мир у свету. Тито говори о заузимању аутсајдерске позиције која омогућава емотивну неукљученост. Сем што је са научног становишта неисправна јер је објективност у науци одбачена као теоријски опасна и методолошки немогућа, Титов позив је и нетачан. Све земље су се бориле за остварење сопствених циљева. Народи Африке и Азије су тежили деколонизацији својих земаља (или очувању с тешком муком стечене слободе) и економском развоју, док је СФР Југославији несврстаност омогућавала позицији "између" два блока, тачније сарадњу с оба и истовремену неукљученост ни у један од њих и, на тај начин, сопствену егзистенцију (с обзиром да се замерила и Совјетском Савезу и Западу).

Како Тито указује, већина тих земаља је била економски заостала, сиромашна, у борбама за ослобођење. Шта је то, онда, њима давало моћ да се питају, захтевају и утичу? Покрет несврстаних, иако састављен од економски неутрицајних земаља, представљао је гласачку силу у УН и на тај начин успео да "охлади" хладно-

ратовске поделе и смири могуће тензије. Са друге стране, с обзиром на хетерогеност захтева и потреба самих чланица ПНЗ, заједнички циљеви су понекада били веома тешко оствариви. Данашња ситуација томе говори у прилог, с обзиром на то да Покрет нема моћ, иако има бројност чак и већу него раније. Колико ће несврстаност као идеја на нивоу свакодневне политичке праксе бити корисна за Републику Србију показаће (без)успешно српско приближавање земљама ПНЗ.

Југословенско опредељење за несврстаност

То опредељење [за политику несврстаности] произашло је из негативних искустава везаних за хегемонизам Совјетског Савеза у међународном комунистичком покрету и политичке притиске и ултиматуме Запада. ... Као идеално решење показало се заузимање екви-дистанце према оба блока и успостављање из-балансираних односа са њима како би се избегла 'штета' проузрокована фаворизовањем било једне било друге стране" (Bogetić 2000, 175)

Док сам у ранијем раду (Krstić 2011) описала историјско-политичке узроке несврстаности, у овом раду ћу се само осврнути на спољнополитичку ситуацију после Другог светског рата, док разматрам како су теоретичари несврстаности оправдавали постојање и легитимитет постојања несврстаности.

После Другог светског рата, као комунистичка земља, Југославија је била у лошим односима са капиталистичким земаљама Запада, док су југословенски-совјетски односи често долазили у кризе. Совјетски Савез 1948. године оптужује Југославију за антимакистичка скретања у теорији, игнорисање СССР-а као водеће снаге социјалистичког лагера, прецењивање достигнућа и развика Југославије ка путу у социјализам, занемаривање класне борбе на селу, опортунизам и ликвидаторство, питање улоге и места КПЈ у систему народне демократије (Cvetković 2005, 121). Према Петрановићу, напад Информбироа 1948. године зато као је Југославију усамљену зато што су њени односи са Западом били заоштрени. С обзиром на лошу економску и политичку позицију у међународним односима, Југославија је морала да мења своју спољну политику. Сматрам да је Покрет несврстаности у Југославији представљао стратегију, не толико одржавања ван блокова, колико стратегију функционисања унутар оба блока. Како у својим каснијим радовима Богетић (2000) објашњава, доктрина мирољубиве коезистенције која је настала средином 50-их и која је представљала основу будуће политике несврстаности јесте израз самоодржања Југославије а не инхерентне одлике "бића" југословенског друштва и система. Да је позиција "између" била добра стратегија говори и чињеница да је пробоју Југославије из економске и политичке блокаде нарочито допринела помоћ владе САД у виду бесплатне хране 1950., док је 1951. године пот-

писан Споразум о војној помоћи у циљу јачања одбрамбене моћи ФНРЈ (Petranović 1988, 244). Петрановић истиче да је сукоб са ИБ-ом показао да Југославија својим ослонцем на Запад, уз очување своје независности и одбацавање идеолошких уступака, није имала другу алтернативу у свом покушају опстанка. С друге стране, ни Запад није имао другу алтернативу с обзиром на то да би одбацавање Тита аутоматски ишло у прилог Стаљиновој политици (Petranović 1988, 247, 257-258). С тим у вези, подршка Запада Југославији представљала је начин ослабљивања комунистичког блока и рушења Совјетског утицаја. Како Богетић истиче, период између 1952-1955. године је било време најтешње сарадње са Западом.

И после нормализовања и обнављања односа са социјалистичким државама после Стаљивнове смрти, између 1953-1956. Југославија је наставила да ради на унапређењу веза са суседним, западноевропским, азијским, афричким и латиноамеричким земљама (Petranović 1981, 245, 256, 557). Разлог зашто су југословенско-совјетски односи и после обнове дипломатских веза наставили да се развијају у знаку сукоба, неповерења, прекида, пропагандних напада и раскида економских уговора је последица тежње Југославије да настави своју независну политку активне мирољубиве коегзистенције насупрот совјетским претензијама да спроведу централизацију у комунистичком покрету (Petranović 1988, 357-358). Иако је Југославија 1954. и 1955. била и даље економски и политички везана за

Запад, у то време постепено сазрева доктрина "мирољубиве коегзистенције" која је произашла из негативних искустава везаних за хегемонизам Совјетског Савеза и политичке притиске Запада (Bogetić 2005, 60).

Са друге стране, уочи Седмог конгреса СКЈ² 1958. почео је "други југословенско-совјетски сукоб" који је трајао до 1962. године (Богетић 2004, 126, 128). Сукоб је имао исте корене као и претходни. Титово настојање да самостално руководи земљом није било међу совјетским опцијама. Богетић (2004, 127) наводи да се у Совјетском Савезу сматрало да југословенска ванблоковска политика подрива јединство комунистичког покрета и да води њеном осипању и слабљењу. "Совјетски Савез је Југославији прилазио са становишта блоковске политике, неприхватајући суштину њеног 'одметништва' као тежњу за самосталном оријентацијом и очувањем независности... самим тим су и југословенско-совјетски односи од 1955. до 1961. били мање-више инцидентни" (Petranović 1988, 361). Истовремено је дошло до погоршавања односа са Западом. Почетком 1958. године, због југословенског признавања ДР Немачке, долази до једностраног прекида са СР Немачком (Богетић 2004, 123). Стога, може се закључити да је југословенско спољно-политичко опредељење током 1950-их и 1960-их није било

² О Конгресу, програму СКЈ и детаљније о другом југословенско-сојветском сукобу (в. Богетић 2004; в. Petranović 1988).

синхроно већ је варирало, малтене, од године до године, у зависности од могућности и с тим у вези, актуелних интереса које је држава имала. На додатно неповерење Запада и затезања односа доприноси и југословенско одбијање америчке војне помоћи и југословенски став према процесу деколонизације у Азији и Африци који се поклапао са совјетским (Богетић 2004, 123; 124).

Југословенско опредељење за несврстаност јесте представљало "нужност" али нужност историјске ситуације а не нужност као пулс којим је куцало југословенско социјалистичко биће. У радовима теоретичара несврстаности је истакнуто да је политика мирољубиве коегзистенције и касније, Покрет несврстаности, израз унутрашње и спољашње нужности, малтене самог "бића" Југославије као комунистичке и социјалистичке земље, тек изашле из народно-ослободилачког рата.

Према Титу, југословенско спољнополитичко опредељење за несврстаност има своје корене у ослободилачком рату и у предратном револуционарном и антифашистичком покрету (1977, 44). Према теоретичарима несврстаности, није држава бирала политику несврстаности него је политика несврстаности природно везана за њихов начин организације. Нису земље које су се декларисале као несврстане бирале критеријуме за улазак у Покрет, већ је несврставање надисторијска чињеница повезана са друштвеним бићем једне земље. Бојана Тадић наглашава да се извориште спољнополитичких

концепција Југославије може наћи још у току народно-ослободилачког рата, односно у Декларацији Другог заседања АВНОЈ-а. Основна садржина Декларације је везана за борбу против фашизма и изградњу нове Југославије на демократском федеративном принципу и принципу независности, као државне заједнице равноправних народа (Тadić 1976, 89). Покрет несврстаности је приказан као историјска нужност али и инхерентна одлика југословенског друштва. Питањем југословенског опредељења за несврстаност се бавио Богетић (1990) у својој докторској дисертацији. Ауторово становиште из тог периода је било да "ново спољнополитичко опредељење [за несврстаност] плод је укупног предратног, ратног и послератног искуства кроз која су почетне концепције сазревале и у непрекидној интеракцији са догађајима око себе даље се дограђивале и уобличавале" (Bogetić 1990, 16). Унутрашњи чиниоци спољнополитичког опредељења за несврстаност су: карактер и циљеви народноослободилачког рата и социјалистичке револуције; социјалистичко друштвено уређење; самоуправљање и федеративни карактер државне заједнице равноправних нација и националности (Bogetić 1990, 28). Петковић, такође, истиче повезаност и условљеност несврставања и самоуправљања које проиилази из њиховог заједничког и истоврсног историјског и друштвеног порекла (Petković 1974, 278). Према Богетићу, политика несврстаности је представљала једини начин да Југославија остане слободна да би могла самостално да одлучује о свом унутрашњем друштве-

ном развоју. Начела која чине основу несврстане политике Југославије су детерминисана и условљена принципима њеног унутрашњег федеративног уређења, које изражава пуну самосталност, индивидуалност и равноправност свих југословенских народа (Bogetić 1990, 44).³ Према овом схватању, несврстаност представља нужност очувања посебности. Корени несврстане политике се налазе у непријатељском ставу западних земаља по завршетку рата према Југославији чији је циљ била дестабилизација социјалистичког друштвеног система (Bogetić 1990, 127).

Југословенску политику, декларативно независну у односу на Исток и Запад, док у стварности у зависности од ситуације представља нагињање "мало на једну и мало на другу страну", "позицију две столице" која је имала за циљ да избегне претензије оба блока и очува независно одлучивање. Политика еквидистанце није природни пут већ смишљена политичка стратегија. То се види из тога да је у различитим периодима Југославија ипак нагињала једном од два блока, у зависно-

³ Током година, Богетић је променио своје мишљење, на које се такође позивам у раду, што се сматра легитимним и природним процесом у сазревању и развијању професионалности истраживача.

сти од користи коју је могла да извуче из тога. Према Рајку, несврстана позиција није била морални избор већ је, под притиском и претњи блоковских сила, била начин самоочувања од блоковске хегемоније (Рајак 2005, 90). С обзиром на политичку и идеолошку опредељеност, Социјалистичка Југославија није могла да буде део Запада, а, са друге стране, није хтела да буде подређена Совјетском Савезу.

У овом одељку циљ није био да покажем да ли су унутрашњи или спољашњи услови били примарнији у опредељењу Југославије за несврстаност, већ да укажем како је опредељење за Покрет функционисало као профитабилан избор у постхладноратовском свету сукоба и борбе за моћ. Социјалистички систем земље јесте утицао да Југославија постане несврстана али не због етике социјализма и укоренености социјалистичких и слободарских идеја у Југословена, већ због идеолошких разлика са Западом и политичких сукоба с Истоком. Како то објашњава Богетић, "мукотрпан пут, од савезништва са источноевропским државама, до тесног везивања за Запад, завршио се заузимањем средишње позиције и отварањем према светском Југу" (2000, 11). Покрет и доктирне несврстаности и доктрина несврставања су приказани као историјске нужности у циљу спречавања светске кризе и опстанка човечанства. Насупрот таквом становишту, сматрам да је несврстаност била квалитетан начин егзистирања "између", или можда могућност бенигног "паратизирања" и на Истоку и на Западу.

Нужна несврстаност

Наше опредељење за несврстаност проистиче из наше револуције и нераскидиво је повезано са цјелокупним друштвеним бићем наше земље, са системом социјалистичког самоуправљања и односима равноправности свих народа и народности Југославије (Tito 1981, 233)

Покрет несврстаних имплицитно импутира идеју југословенске посебности, пре свега у односу на земље Западног и Источног блока, али с обзиром на то да је Југославија била једина европска земља, онда се може приметити и вид хијерархије у односу на друге земље ПНЗ. У овом одељку ћу показати и на који начин су у југословенском опредељењу за несврстаност прокламоване вредности посебности.

Своју позицију на размеђи путева Југославија је изградила кокетирајући са обе стране и представља пример могућег балансирања у подељеном и сукобљеном свету. "Углед наше земље је нарочито порастао захваљујући њеној одлучној активној улози на међународном плану... Самом својом позицијом социјалистичке, несврстане и независне земље, на континенту гдје блоковске конфронтације и даље постоје, са развијеним односима и са источним и западним земљама, са разгранатом пријатељском сарадњом, са несврстаним и земљама у развоју, Југославија је и живи примјер могућности широке сарадње између свих земаља, без обзира на разлике у друштвеним системима, међуна-

родне позиције и спољнополитичке оријентације" (Tito 1977, 65). Јосип Броз Тито приказује одређење за несврстаност као нешто што се није развијало током 1950-их година, већ као нешто што је израстало још током НОБ-а, дакле, несврстаност је већ постојала, било је потребно само "открити је". Југославији се придаје већи значај зато што се сматра да она није посебна због међународне политике коју води, већ је њена међународна политика производ њене посебности. Стојковић наводи специфичности Југославије у ПНЗ: 1) европска несврстана земља;⁴ 2) несврстаност није производ антиколонијалне револуције; 3) неопходност очувања независног и аутономног самоуправног социјалистичког развоја земље (1982а, 114). Политика несврстаности за њене заступнике представља нужност, незаобилазни камен темељац југословенске унутрашње и спољне политике као и природно својство слободарских тежњи потлачених народа. "Политика несврстаности је настала као резултат историјских тежњи народа за независношћу, равноправношћу и миром. Природно је да се супротставила хладном рату и блоковској подјели свијета, као и покушајима блокова да доминирају међународним односима" (Tito 1977, 22). У складу са тим, Покрет несврстаних нуди припадност, постојање, важну улогу у одлучивању о битним питањима. "Идеје несврстаности дубоко су утемељене у целокупном друштвеном бићу Југославије. У

⁴ Једина уз Кипар и Малту.

Југославији није, као што је то случај у неким другим земљама, несврстаност остала на нивоу државне политике" (Petković 1982, 31). Може се рећи да се несврстаност приказује као природан и нужан ток сваке земље која тежи сопственом друштвено-економском развоју без угрожавања других, уз поштовање равноправности других држава. Иако се несврстаност посматра као универзална идеја, "историјска реалност и неминовност" (Kardelj 1977, 127) коју је само требало "убрати са дрвета", та могућност је дата само појединима и одабранима. "Сматрам да је снага те политике [несврстаности] у томе што одговара бићу нашег народа и његовој историји, пре свега настојањима да се избори за очување самосталности и независности" (Adamović 1982, 151). Иако се истиче да је несврстаност нужност, израз бића југословенских народа, Стојковић спомиње да су економска неразвијеност и зависност условљавале спољну политику будућих несврстаних земаља. "Неразвијеност и зависност су зато били природни извори опредељења подјармљености народа на несврстаност којом се тежило очување националне независности и дистанцирање од сукоба и интереса блокова који су ту независност угрожавали" (Стојковић 1982b, 10). Самим тим, може се закључити да несврстаност није нужност унутрашњег бића једне слободарске земље, већ нужност неповољне економске ситуације.

Да несврстаност јесте нужност, али у значењу потребе а не "израза унутрашњег бића" показао је Л. Ма-

тес (Mates 1970, 215). Он истиче да је политика несврстаности почела да се кристалише под утицајем конфронтације блокова, а такође и под утицајем упознавања са политичким правцем деловања земаља Југоисточне Азије. Али ни овај аутор није одолео (или није смео да не одоли?) истицању посебности Југославије. Према њему, Југославија има посебно место међу несврстаним земљама захваљујући свом географском положају, основним карактеристикама свог друштвеног бића, своје историје и формирању друштвених структура (Mates 1970, 183). Матес истиче да Југославија у односу на несврстане носи идентитет европске цивилизације, али је, истовремено, економски мање развијена од већине европских земаља. Различит положај Југославије је неоспоран. Оно што се преиспитује у овом раду је начин на који је та "другачијост" презентована, политизована и експлоатисана.

Српска варијанта несврстаности

Ако се дугорочно желе мир и сарадња у свијету, онда политици несврставања нема алтернативе (Tito 1977, 45)

У претходном раду (Krstić 2011) сам указала на постојање развијеног спољнополитичког дискурса на савременој српској политичкој сцени који се фокусира на улогу Србије у ПНЗ. Поред важности улоге Покре-

та у очувању светског мира коме Србија жели да допринесе, разлози који се наводе зашто Србија "не одустаје" од ПНЗ, иако је званични спољнополитички циљ земље улазак у ЕУ, јесте питање статуса Косова. Прецизније, као и пре неколико деценија, "моћ" несврстаних и даље лежи у њиховој бројности, односно могућој гласачкој снази у УН против самосталности Косова. Претпоставља се да око две трећине чланица УН чине земље ПНЗ са скоро две милијарде становника. Покрет истовремено чине неке од најбогатијих али и најсиромашнијих земаља света (*Вечерње новости* 2011а). С обзиром да су неке од несврстаних земаља велики произвођачи и извозници нафте и минерала, као и да више чланова припада Групи 20 економски најјачих држава света, Покрет има "више економски него политичко-безбедносни карактер" (*Вечерње новости* 2011а).⁵ У Србији су се различите политичке струје односиле према елементима идеје несврстаности као да је у питању младица коју је само неопходно заливати да би уродила богатим плодом. Све је већ виђено. Рецепт опробан. Поднебље и клима скоро непромењени. Нема разлога да не успе! Напротив, како Герц подсећа, период јасно разграничених политичких опција, време компактних влада и супротстављених блокова више не постоји (Geertz 2000, 218). Свет у коме несврстани могу да делују као опозиција бло-

⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/950474/Nesvrstani+ponovo+u+Beogradu.html>

ковској политици више не постоји. И саме несврстане земље су се уклопиле у њега. Са друге стране, Република Србија се изборила да се у септембру 2011. године у Београду одржи министарску конференцију поводом педесетогодишњице одржавања првог Самита несврстаних земаља у Београду. Том одлуком и конференцијом у Београду, учињен је преседан у историји постојања Покрета, с обзиром да је по први пут земља посматрач била домаћин конференције. На конференцији је присуствовало око 700 дипломата из 106 земаља Покрета несврстаних, ЕУ и региона (*Вечерње новости* 2011b). Како је истакао председник РС, Борис Тадић, принципи несврстаних "изградња праведнијег друштва и нових односа у свету, поштовање територијалног интегритета и државног суверенитета, мира и људских права – остају главне смернице и наше спољне политике" (*Вечерње новости* 2011b). С тим у вези, током више билатералних сусрета, званичници Београда су затражили подршку несврстаних у одбацивању статуса независног Косова и позвали на развијање економске сарадње (*Вечерње новости* 2011b). Такође, на конференцији је закључено да би ПНЗ могао да буде "мост ка ЕУ" за земље Западног Балкана (*Вечерње новости* 2011b).

У српској политичкој јавности идеја несврстаности и припадност Покрету несврстаних се сагледавају као важно југословенско наслеђе на које Србија, као највећа земља наследница СФРЈ (и само због тога?), има легитимно право као и на стратешки покушај "седења

на две столице" а с циљем остваривања интереса званичне српске политике: улазак у ЕУ и одбацивање независности Косова.

Реактивирање политике несврстаности и активна сарадња са Покретом показује да политика несврстаности као југословенска спољнополитичка опција, југословенски "изум" у јавном политичком дискурсу се представља и као легитимно српско наслеђе и да временско, просторно и политичко дистанцирање од комунистичке Југославије не представља и садржинско дистанцирање од југословенског политичког наслеђа, бар када је политика несврстаности у питању.

Завршна разматрања: несврстаност јуче-данас-сутра

Иако је Југославија својевремено била и сврстана, пре свега на страни Совјетског Савеза (Mates 1970, 184, 185), таква политика јој се не уписује у грех с обзиром да је била земља победница у Другом светском рату. Представљање политике несврстаности као трајног и непроменљивог спољнополитичког опредељења Југославије (Стојковић 1982b, 38), истицање посебног југословенског удела у Покрету имало је за циљ омогућавање стратегије "позиције између" зато што се доказивала и оправдавала југословенска различитост у односу на Исток и Запад ради скретања пажње са криза и проблема у југословенском друштву.

Иако Покрет несврстаних није имао званичног лидера, неки теоретичари несврстаности истицали су доприносе југословенске политике на међународној сцени. Према Петковићу, југословенска политика несврстаности је имала велики углед у настанку, развоју и усмеравању политике и Покрета несврстаности, као да је захтевање од саме Југославије да показује истанчан слух за проблеме и преокупације осталих несврстаних земаља (Petković 1982, 41). Циљ рада је био да покажем како је несврстаност флукутирала од идеје преко теорије, доктрине и праксе да би се у српској интерпретацији опет вратила на почетак – на идеју, прецизније, на идеју о посебности. Несврстаност данас представља идеју оживљавања и реактивирања југословенског наслеђа. Пример редукционистичке политике на "пожељне и непожељне садржаје прошлости" (Јовановић 2009, 95) представља и реактуализација интереса за Покрет несврстаности. За разлику од југословенског опредељења за несврстаност за који постоји више чинилаца од којих не могу да тврдим да су неки били важнији или не, сматрам да је српско опредељење за невидљиво присуство у Покрету несврстаности свесна стратегија политичко-економског развитка земље.

Циљ рада је био да се истражи како су анализирани радови о феномену несврстаности допринели истицању југословенске посебности. Несврстаност као одредница српске посебности, српска посебност као елемент "српства" на савременој политичкој сцени, "српство" као кључна ознака српског идентитета, указују

да данашња политичка стратегија има за циљ да искористи опробани титоистички рецепт у регенерисању култа несврстаних "на српски начин", и успостави паралелно експлоатисање идеја и циљева различитих политичких традиција у циљу омогућавања боље међународне позиције Србије.

Последично, може се приметити да Србија живи у једном вакумираном времеплову пре изгона из "комунистичког раја". Према потребама, Србија се враћа у време пре пада Берлинског зида, а у зависности од ситуације, српски политичари Србији прекрајају њене границе, шире је и скупљају, братиме је и са НАТО и ЕУ чланицама и са несврстаним земљама, бришу историјске чињенице и политичке недоследности, све у циљу достизања једног бољег, праведнијег, лепшег и сигурнијег друштва и живота у Србији.

Реторика позната?

Литература

- Adamović, Ljubiša S. 1982. *Ekonomске основе југословенске политике несврстаности*. U *Društvene основе југословенске политике несврстаности*, ur. Z. Stojiljković, D. Vulović, S. Stefanović, 144- 152. Beograd: Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu, Marksistički centar organizacije SK u Beogradu.
- Bogetić, Dragan. 1990. *Koreni југословенског opredeljenja za несврстаност*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Bogetić, Dragan. 2000. *Jugoslavija i Zapad 1952-1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u*. Službeni list SRJ: Beograd.

- Богетић, Драган. 2004. Други југословенско-совјетски сукоб 1958. и концепт активне мирољубиве коегзистенције. *Историја 20. века* 22 (2): 123-154.
- Bogetić, Dragan. 2005. "Saradnja Jugoslavije i Zapada u vreme sukoba sa Kominformom (1952-1955)". U *Velike sile i male države u hladnom ratu 1945-1955. Slučaj Jugoslavije*, ur. Ljubodrag Dimić, 43-62. Beograd: Katedra za istoriju Jugoslavije Filozofskog fakulteta, Arhiv Srbije i Crne Gore, Institut za noviju istoriju Srbije, London: Centar za istraživanje hladnog rata LSE.
- Broz, Josip Tito. 1977. *Nesvrstanost – izraz interesa cijelog čovječanstva*. Sarajevo: NIŠRO "Oslobođenje".
- Broz, Josip Tito. 1981. *Nesvrstanost – savjest i budućnost čovječanstva*. Sarajevo: Oslobođenje.
- Cvetković, Srđan. 2005. "Uticao hladnog rata i sovjetske politike na intenzitet represije u narodnim demokratijama i Jugoslaviji 1947-1948". U *Velike sile i male države u hladnom ratu 1945-1955. Slučaj Jugoslavije*, ur. Ljubodrag Dimić, 106-128. Beograd: Katedra za istoriju Jugoslavije Filozofskog fakulteta, Arhiv Srbije i Crne Gore, Institut za noviju istoriju Srbije, London: Centar za istraživanje hladnog rata LSE.
- Damian-Lakićević, Ana. 2000. *Saradnja Jug-Jug. Politički aspekti. Dokumenti XII konferencije šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Durbanu 1998*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Dimić, Ljubodrag. 2005. "Ideology and Culture in Yugoslavia (1945-1955)". U *Velike sile i male države u hladnom ratu 1945-1955. Slučaj Jugoslavije*, ur. Ljubodrag Dimić, 303-320. Beograd: Katedra za istoriju Jugoslavije Filozofskog fakulteta, Arhiv Srbije i Crne Gore, Institut za noviju istoriju Srbije, London: Centar za istraživanje hladnog rata LSE.
- Geertz, Clifford. 2000. *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*. Princeton: Princeton University Press.

- Јовановић, Мирослав. 2006. "Криза и историја: друштвена криза и историјска свест у Србији почетком 21. века". *Годишњак за друштвену историју* 1-3: 89-113.
- Kardelj, Edvard. 1977. *Razvoj socijalizma kroz najrazličitije oblike*. Sarajevo: NIŠRO "Oslobođenje".
- Krstić, Marija. 2011. The SFR Yugoslavia during the Cold War and Current Serbian Foreign Policy. *Antropologija* 11 (1): 21-44.
- Mates, Leo. 1970. *Nesvrstanost. Teorija i savremena praksa*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Petković, Ranko. 1982. Osobnosti jugoslovenske politike nesvrstanosti. U *Društvene osnove jugoslovenske politike nesvrstanosti*, ur. Z. Stojilković, D. Vulović, S. Stefanović, 27-41. Beograd: Centar za marksizam univerziteta u Beogradu, Marksistički centar organizacije SK u Beogradu.
- Petranović, Branko. 1988. *Istorija Jugoslavije 1918-1988: Socijalistička Jugoslavija 1945-1988*, knj. 3. Beograd: Nolit.
- Rajak, Svetozar. 2005. "In Search of a Life Outside the Two Blocks: Yugoslavia's Road to Non-Alignment". In *Velike sile i male države u hladnom ratu 1945-1955. Slučaj Jugoslavije*, ed. Ljubodrag Dimić, 83-105. Beograd: Katedra za istoriju Jugoslavije Filozofskog fakulteta, Arhiv Srbije i Crne Gore, Institut za noviju istoriju Srbije, London: Centar za istraživanje hladnog rata LSE.
- Stojković, Momir. 1982a. Uvodna reč u *Društvene osnove jugoslovenske politike nesvrstanosti*, ur. Z. Stojilković, D. Vulović, S. Stefanović, 113-118. Beograd: Centar za marksizam univerziteta u Beogradu, Marksistički centar organizacije SK u Beogradu.
- Стојковић, Момир. 1982b. *Политика и покрет несврстаности у међународним односима*. Београд: Институт за политичке студије.

Tadić, Bojana. 1976. *Nesvrstanost u teoriji i praksi međunarodnih odnosa*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.

Новински чланци:

Вечерње новости. 2011a. Dosta je terora sile. *Вечерње новости* [online], 03. Septembar, Dostupno sa <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:343775-Sansa-Srbije-i-nesvrstani> [11 Nov 2011]

Вечерње новости. 2011b. Nesvrstani u Beogradu: svetu treba više pravde. *Вечерње новости* [online], 05. septembar, Dostupno sa <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:343954-Nesvrstani-u-Beogradu-Svetu-treba-vise-pravde> [11 Nov 2011]

Мишић, Милан. 2008. Аплауз у Техерану. *Политика* [online], 2 август, Доступно на: <http://www.politika.rs/rubrike/redakciji-ski-komentari/Aplauz-u-Teheranu.sr.html> [12 Дец 2008]

Мишић, Милан. 2009. Београд поново међу несврстанима. *Политика*, 16 фебруар, 05..

Web странице

2011. *Nesvrstani ponovo u Beogradu*. Доступно са: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/950474/Nesvrstani+ponovo+u+Beogradu.html> [Нов 2011]

2011. *Nesvrstani danas slave pola veka*. Доступно са: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=09&dd=05&nav_id=539675 [Нов 2011]

Sadržaj

Ivan Kovačević Jugoslovensko kulturno nasleđe – od jugoslovenske ideje do jugonostalgije	7
Мира Радојевић Југословенска идеја као део југословенског културног наслеђа	21
Ljiljana Gavrilović Nepostojeće nasleđe zemlje koje nema	39
Марија Крстић Покрет несврстаних као југословенско наслеђе	57
Ljubica Milosavljević Stvaranje društvenog sloja penzionera – prilozi o kulturnom nasleđu jedne zemlje u penziji	83
Miloš Milenković Jugoslovenski multikulturalizam? <i>Preliminarna razmatranja</i>	109

Nenad Radić

- Jedan muzejski predmet kao metafora jugoslovenskog kulturnog nasleđa 123

Веселинка Кастратовић-Ристић

- Континуитет у дисконтинуитету Телесне вежбе, слетови, штафетне палице 139

Gordana Gorunović

- Sećanja na Omladinske radne akcije kao element jugoslovenskog nasleđa: iz perspektive učesnika i aktiviste 159

Nataša Simeunović Bajić

- Medijsko (re)konstruisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa i kolektivnog pamćenja: slučaj "Dana mladosti" 193

Emilija Mijić

- Nasleđe kao savremeni pop-kulturni sadržaj: Industrijalizacija i reprezentacija SFRJ 225

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2011.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(497.1)(082)

316.722(497.1)(082)

OGLEDI o jugoslovenskom kulturnom nasleđu / uredio
Ivan Kovačević. – Beograd : Srpski genealoški centar :
Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, 2011 (Beograd : SGC). – 224 str. : graf.
prikazi, tabele ; 18 cm. – (Etnološka biblioteka / [Srpski
genealoški centar] ; knj. 61)

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.
– Bibliografija uz većinu radova.

ISBN 978-86-83679-78-2

a) Културна антропологија – Југославија – Зборници
b) Југославија – Културна историја – Зборници
COBISS.SR-ID 188576268